

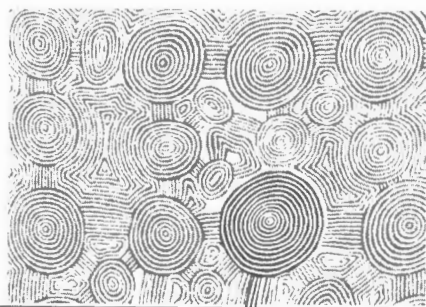
زبان شناسی سوسور

ساختارگرایی و پدیدارشناسی

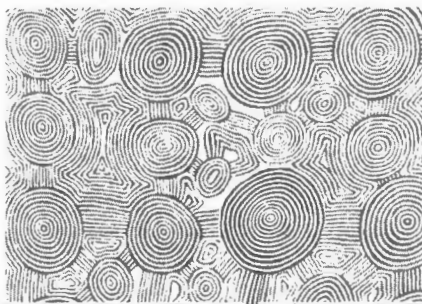
بئاتا استاوارسکا

ترجمه‌ی سهند الهامی

زبان‌شناسی سوسور

ساختارگرایی و پدیدارشناسی

زبان‌شناسی سوسور

ساختارگرایی و پدیدارشناسی

بناتا استاوارسکا
ترجمه‌ی سه‌ند الهامی

**Saussure's Linguistics,
Structuralism,
and Phenomenology**
*The Course in General
Linguistics after a Century*

Beata Stawarska

زبان‌شناسی سوسور، ساختارگرایی و پدیدارشناسی
دوره‌ی زبان‌شناسی عمومی پس از یک قرن
بناتا استاوارسکا

ترجمه‌ی سهند الهامی

ویرایش فنی: تحریریه‌ی نشرمرکز

حروف‌چینی، نمونه‌خوانی، صفحه‌آرایی: بخش تولید نشرمرکز

طرح جلد: فریبا معزی

چاپ اول ۱۴۰۱، شماره‌ی نشر ۱۴۰۱، ۱۰۰۰ نسخه

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۲۱۳-۵۲۶-۴

نشرمرکز: تهران، خیابان دکتر فاطمی، روبه‌روی هتل لاله، خیابان باباطاهر، شماره‌ی ۸

تلفن: ۸۸۹۷۰۴۶۲-۳ فاکس: ۸۸۹۶۵۱۶۹

www.nashremarkaz.com

Email: info@nashr-e-markaz.com

 [nashremarkaz](https://twitter.com/nashremarkaz)

همه‌ی حقوق چاپ و نشر این ترجمه برای نشرمرکز محفوظ است.

تکثیر، انتشار و بازنویسی این اثر یا قسمتی از آن به هر شیوه، از جمله فتوکپی، کتاب الکترونیکی (e-book).

کتاب صوتی (Audio book) و ضبط و ذخیره در سیستم‌های بازیابی و پخش بدون دریافت

مجوز قبلی و کتبی از ناشر ممنوع است.

این اثر تحت حمایت «قانون حمایت از حقوق مؤلفان، مصنفان و هنرمندان ایران» قرار دارد.

• سرشناسه استاوارسکا، بناتا. Stawarska, Beata • عنوان و نام پدیدآور: زبان‌شناسی سوسور، ساختارگرایی و پدیدارشناسی؛

دوره‌ی زبان‌شناسی عمومی پس از یک قرن / بناتا استاوارسکا؛ ترجمه‌ی سهند الهامی • مشخصات ظاهری ۱۸۴ ص.

• یادداشت واژه‌نامه؛ کتاب‌نامه؛ نمایه • عنوان دیگر: دوره‌ی زبان‌شناسی عمومی پس از یک قرن • موضوع سوسور، فردیناند دو.

۱۸۵۷-۱۹۱۳م - نقد و تفسیر Saussure, Ferdinand de - Criticism and Interpretation؛ زبان‌شناسی؛ ساختارگرایی؛ پدیدارشناسی

• شناسه‌ی افزوده الهامی، سهند، ۱۳۶۹ - مترجم • رده‌بندی کنگره PA۵ • رده‌بندی دیویی ۴۱۰/۹۲

• شماره‌ی کتاب‌شناسی ملی ۸۸۵۱۲۸

نشرمرکز از کاغذ بارانهای استفاده نمی‌کند

فهرست

قدردانی هفت

فصل ۱. مقدمه ۱

بخش یک. وجاهت دکترین سوسوری ۹

فصل ۲. تحولات اخیر زبان‌شناسی سوسوری ۱۱

فصل ۳. ساختن دوره: نوشتن و مرور کتاب ۱۹

فصل ۴. لانگ: ابژه‌ی شایسته‌ی زبان‌شناسی ۳۰

فصل ۵. نشانه‌ی زبانی و نظام زبان ۴۲

فصل ۶. نگاهی اجتماعی - تاریخی به دلالت فرهنگی ۶۳

فصل ۷. دریدا و سوسور: کشاندگی و آرایش ۶۹

فصل ۸. اصل دوگانگی: هم‌زمانی و درزمانی ۸۴

فصل ۹. فراسوی دکترین: نوآوری زبانی ۹۸

فصل ۱۰. زبان و زبان‌ها ۱۱۱

بخش دو. میراث معاصر ۱۲۳

فصل ۱۱. میراث ساختارگرا: یک علم انسانی مدرن ۱۲۵

فصل ۱۲. پس‌ساختارگرایی: پایان کتاب و آغاز نوشتار ۱۳۶

فصل ۱۳. میراث پدیدارشناختی: سوژه‌های سخنگو ۱۵۰

کتاب‌نامه ۱۶۱

واژه‌نامه ۱۶۷

نمایه ۱۷۳

قدردانی

از کارکنان مؤسسه‌ی مطالعات پیشرفته در نانت فرانسه (IEA-Nantes) متشکرم، برای میزبانی از من به‌عنوان همکار محقق در سال‌های ۲۰۱۷-۲۰۱۸ و برای تأمین فضایی کاملاً حامیانه و الهام‌بخش برای اندیشیدن و نوشتن. این کتاب بدون سخاوتمندی آن‌ها تولید نمی‌شد. خصوصاً از مدیر قبلی، ساموئل ژویه و محققان و بازدیدکنندگان مؤسسه برای شرکت در گفتگو درباره‌ی این پروژه متشکرم.

دوستی فکریِ سیمون بوکه و آنا پترونلا فولتیه، دو مخاطب اولیه‌ام، را ارج می‌نهم، برای پژوهش درباره‌ی نوشتارهای بازیافته‌ی سوسور و ظرفیت انقلابی آن‌ها برای اندیشه. برای طرح کار من در بافت Cercle Ferdinand de Saussure [حلقه‌ی فردینان دو سوسور] سپاسگزار جان جوزف هستم. جفری آونز، از همکاران در «انجمن نشانه‌شناسی آمریکا»، در تبادل فکری گسترده‌ای درباره‌ی پروژه‌ی فعلی و ارتباط آن با روش‌های علوم اجتماعی مدرن شرکت داشت.

مایلم از گروه خودم، گروه فلسفه‌ی دانشگاه اورگن قدردانی کنم. از خوش‌اقبال من است که عضو جامعه‌ی فکری پر جنب و جوشی هستم که برای پژوهش بینارشته‌ای نوآورانه ارزش قائل است. از مدیر گروه‌م دانیلا والگا-نو سپاسگزارم، برای تأمین پشتیبانی ملموس در قالب دستیار پژوهشی دارای تحصیلات تکمیلی. هریس اسمیت در آخرین مراحل آماده‌سازی دست‌نوشته نقش دستیار ویرایشی داشت.

فیل گتز حامی مشتاق این پروژه بود و به عنوان ویراستار آن در [انتشارات] پالگریو مک میلان هادی آن بود.

آرایی که در اینجا ارائه می‌شوند ابتدا در کتاب *فلسفه‌ی زبان سوسور به‌مثابه‌ی پدیدارشناسی: بی‌اثرسازی دکترین دوره‌ی زبان‌شناسی همگانی*^۱ (انتشارات دانشگاه آکسفورد، ۲۰۱۵) طرح شده‌اند.

مرکز علوم انسانی اورگن و کالج هنرها و علوم دانشگاه اورگن برای مجوزها و نمایه‌سازی کمک‌هزینه‌ی انتشار تأمین کرد. شکل‌های ۱-۵، ۲-۵، ۳-۵ و ۴-۵ با اجازه‌ی ناشر در اینجا دوباره منتشر می‌شوند.

این کتاب را به دانشجویانم — در گذشته و حال و آینده — تقدیم می‌کنم. از الهام‌بخشی به من با کنجکاوی و شجاعت فکری‌تان متشکرم.

بناتا استوارسکا

فصل ۱

مقدمه

چکیده

میراث کتاب *دوره‌ی زبان‌شناسی عمومی*^۱ (۱۹۱۶) قدمتی بیش از صد سال دارد و در مجموعه‌ی متون پایه‌ی آرای معاصر تبدیل به «کتاب بزرگ» ضروری‌ای شده است. این متن پایه، در زبان‌شناسی مدرن، برنامه‌ی پژوهشی نوآورانه‌ای برپا کرد که منجر به پدید آمدن روش‌های ساختارگرایانه در علوم انسانی شد. اگرچه دوره به حق در مجموعه‌ی متون پایه ارج گذاشته می‌شود، پیشرفت‌های اخیر در زبان‌شناسی سوسوری حوزه‌های متعددی فراهم آورده‌اند که بتوان چشم‌اندازی انتقادی به این متن بنیادی پدید آورد. این پژوهش‌های پیشگامانه عمدتاً محدود به محافل دانشگاهی فرانسوی‌زبان بوده است و در نتیجه به اندازه‌ی خود دوره محبوب و به شکلی گسترده در دسترس نبوده است. این کتاب قصد دارد بخشی از خلأ موجود در دانش‌سوری سوسوری را برای خوانندگان انگلیسی‌زبان پر کند. بخش اول معطوف به وجاهت دوره است، در پرتو مغایرت‌های دست‌نوشته‌های شخصی سوسور با تحریر پس از مرگ خود دوره. بخش دوم میراث معاصر دوره را در استقبال لکان، دریدا و مرلوپونتی از کار سوسور بررسی می‌کند.

1. *Course in General Linguistics*

این کتاب با نام *دوره‌ی زبان‌شناسی عمومی* با ترجمه‌ی کورش صفوی در نشر هرمس (سال ۱۳۷۸) و با نام *درس‌های زبان‌شناسی همگانی* با ترجمه‌ی نازیلا خلخالی در نشر فرزانه روز (سال ۱۳۷۸) به زبان فارسی منتشر شده است.

کلیدواژه‌ها

ناخلاس^۱ سوسور • دوره‌ی زبان‌شناسی عمومی • پدیدارشناسی • پساساختارگرایی

میراث دوره‌ی زبان‌شناسی عمومی (۱۹۱۶) قدمتی بیش از صد سال داشته است و در مجموعه‌ی متون پایه‌ی آرای معاصر تبدیل به «کتاب بزرگ» ضروری‌ای شده است. این متن پایه، در زبان‌شناسی مدرن، برنامه‌ی پژوهشی نوآورانه‌ای برپا کرد که منجر به پدید آمدن روش‌های ساختارگرایانه در علوم انسانی شد و بنابراین نقش مهمی در دانشوری دانشگاهی معاصر و تعلیم در سطح کالج ایفا می‌کند. اگرچه دوره به حق در مجموعه‌ی متون پایه ارج گذاشته می‌شود، پیشرفت‌های اخیر در زبان‌شناسی سوسوری حوزه‌های متعددی فراهم آورده است که بتوان چشم‌اندازی انتقادی به این متن بنیادی پدید آورد. این پژوهش‌های پیشگامانه عمدتاً محدود به محافل دانشگاهی فرانسوی‌زبان بوده است و در نتیجه به اندازه‌ی خود دوره محبوب و به شکلی گسترده در دسترس نبوده است.

متن حاضر اولین مبانی‌نامه‌ی انگلیسی با مخاطب بینارشته‌ای گسترده است که بازتاب‌دهنده‌ی پیشرفت‌های پژوهشی مرتبط در خصوص میراث و وجاهت دوره در امروز است. طراحی آن به صورت ارزیابی مستقلى است در این باره که مطالب دوره و ناخلاس زبان‌شناس (آثار منتشر نشده یا عرضه نشده تا هنگام مرگ سوسور، که بعضی‌شان اخیراً پیدا شده‌اند)، در کدام موارد از وجوه کلیدی دلالت فرهنگی با هم توافق یا اختلاف دارند. این مبانی‌نامه را می‌توان به تنهایی به عنوان مروری قابل فهم بر زبان‌شناسی سوسوری در قرن ۲۱ استفاده کرد. همچنین می‌توان آن را، به پیروی از نقشه‌ی انتهای این مقدمه، همراه با دوره‌ی ۱۹۱۶ خواند.

۱. (nachlass) واژه‌ای مرکب و اصالتاً آلمانی است که به معنی مجموعه‌ی نوشته‌های به‌جای‌مانده از اندیشمندی درگذشته به کار می‌رود (پانویس‌ها همه از مترجم است).

کتاب حاضر تولید، پذیرش و تکثیر دوره به عنوان بیانیه‌ی رسمی زبان‌شناسی سوسوری را درون بافت اجتماعی و نهادی آن بررسی می‌کند و نقشی را هم که روابط اجتماعی قدرت در نهادهای دانشگاهی بازی می‌کنند در نظر می‌گیرد. کتاب فرایند هنجاری تثبیت دانش حقیقی در رشته‌های علمی نوظهور همچون زبان‌شناسی عمومی را واریسی می‌کند؛ توجهی ویژه خصوصاً به مجموعه‌ی جفت‌سازی‌های تقابلی^۱ — دال و مدلول؛ لانگ^۲ و پارول^۳؛ هم‌زمانی و درزمانی — دارد که نشان‌مهر ساختارگرایی در علوم انسانی شدند. در این دستگاه مفهومی تقابلی و سلسله‌مراتبی — که گاه «دکترین سوسوری» هم نامیده می‌شود — بازنگری‌ای انتقادی صورت می‌گیرد، به نفع سازمانی رابطه‌ای و افقی همسو با سنت پدیدارشناختی فلسفه. در نهایت، این مبانی‌نامه پیچیدگی فکری زبان‌شناسی سوسور را نمایش می‌دهد. به علاوه، ربط زبان‌شناسی سوسور با دو سنت فلسفی اغلب ناهم‌ساز معاصر — ساختارگرایی و پدیدارشناسی — را نشان می‌دهد و مصالحه‌ای میان آن دو طرح می‌کند.

بخش اول متشکل از نه فصل است که به کلیات بحث و جاهت دوره‌ی زبان‌شناسی عمومی می‌پردازد. فصل دوم طرح کلی پیشرفت‌های اخیر در زبان‌شناسی سوسوری را ترسیم می‌کند؛ نشان می‌دهد که پژوهشگران تفسیر ساختارگرایانه‌ی پذیرفته از زبان‌شناسی سوسوری را نقد کرده، بر پیچیدگی آن افزوده‌اند و جاهت خود دوره (۱۹۱۶) را به چالش کشیده‌اند. پژوهشگران مغایرت‌های متعدد میان ویرایش پس از مرگ ۱۹۱۶ و مطالب مرجع از ناخلاص زبان‌شناس را آشکار ساخته‌اند. به لطف دسترسی به بعضی نوشته‌های خود سوسور که اخیراً پیدا شده‌اند، اکنون این امکان وجود دارد که به بینش‌های

1. oppositional pairings

2. la langue

3. la parole

بیشتری در زبان‌شناسی عمومی دست یافت. فصل سوم بر فرایند نوشتن و مرور دوره به‌مثابه‌ی دکترین رسمی پرتو می‌افکند. دو ویراستار و سایه‌نویس^۱، آلبر سشوئه^۲ و شارل بایی^۳، نقش مریدان سوسور را پس از مرگ استاد تصاحب کردند و حق نوشتن کتابی به خواست خود و به نام او را برای خود قائل شدند. سشوئه سه کتاب مفصل هم در مرور دوره تألیف کرد که در آن‌ها اعتبار «دکترین سوسوری» را که با همکاری بایی ساخته شده بود، استحکام بخشید.

فصل چهارم بحث را به راهبردی ویرایشی محدود می‌کند که تلقی زبان (لانگ) به‌عنوان تنها ابژه‌ی صرف مطالعه‌ی زبان‌شناختی را تحمیل کرد. بدین منظور، ویراستاران جمله‌ای احتمالاً ساختگی در نتیجه‌گیری دوره گنجاندند و پس از آن در مرورهای کتاب و مقالات تخصصی زبان‌شناسی به آن ارجاع دادند. فرمول مشهور مذکور سرلوحه‌ی ساختارگرایی قرار گرفت و تلقی‌گذاری روان از سوسورگرایی به ساختارگرایی را پدید آورد. بقیه‌ی فصل شواهدی ارائه می‌دهد از این که نوع ارائه‌ی ویراستاران عموماً در خصوص تمایز میان لانگ و پارول غلو می‌کند تا تنها لانگ ابژه‌ی شایسته‌ی توجه علمی محسوب شود.

فصل‌های پنجم و ششم به شرح تأثیرگذار دلبخواهی بودن دلالت زبانی می‌پردازند. این شرح عنصری اساسی از «دکترین سوسوری» شد، اما پایه‌اش بر فهمی موقتی و اولیه از نشانه‌ی زبانی است که در نهایت طی درسگفتارهای سوسور دچار بازنگری شد. درحالی‌که نشانه در تفسیر ساختارگرایانه موجودیتی صوری است که در نظامی نشانه‌شناختی جای گرفته است، در نگاه سوسوری نشانه «از درون» توسط نظام زبان و «از بیرون» توسط قراردادهای اجتماعی در تحول طی زمان برانگیخته می‌شود. نهایتاً، برخلاف نگاه ساختارگرا، دلالت فرهنگی در معرض نیروهای اجتماعی، نقد اجتماعی و تغییرات اجتماعی است.

1. ghostwriter
2. Albert Sechehaye
3. Charles Bally

فصل هفتم مطالعه‌ی انتقادی دوره را بسط می‌دهد تا شامل تفسیر تأثیرگذار دریدا از این متن بنیادین شود. این فصل نقدی بر خوانش‌های انتقادی این فیلسوف از زبان‌شناسی سوسوری ارائه می‌دهد و در پرتو ناخلاس زبان‌شناس، مصالحه‌ای عمیق میان نگاه‌های آن‌ها آشکار می‌کند. هم برای دریدا و هم سوسور، واسطه‌ی دلالت فرهنگی هم‌پیچه‌ای از تفاوت‌های درون نظام زبان است و توسط جهان به اصطلاح برون‌زبانی شکل می‌گیرد.

فصل هشتم با پرداختن به رابطه‌ی متقابل میان هم‌زمانی و درزمانی، مرور «دکترین سوسوری» را تکمیل می‌کند. درحالی‌که در دوره این رابطه‌ی متقابل یک ثنویت سلسله‌مراتبی تلقی می‌شود، در ناخلاس زبان‌شناس به عنوان یک دوگانی افقی ماهوی توصیف می‌شود. در برداشت اخیر، مشخصه‌ی مطالعه‌ی زبان خودبازتابی^۱ و پیچیدگی مفهومی است — خصوصیتی که برنامه‌ی علمی تقلیل‌گرای دوره آن‌ها را تحت الشعاع قرار می‌دهد. فصل نهم با در نظر گرفتن خلاقیت زبانی، یعنی تولید لفظ^۲‌های جدید بر اساس لفظ‌های تثبیت شده، دوگانگی ماهوی لانگ و پارول و هم‌زمانی و درزمانی را ملموس‌تر می‌سازد. فرایند خلاقیت زبانی، که «نوآوری قیاسی»^۳ خوانده می‌شود، مشخصه‌ی ذاتی خود زبان (لانگ) است و نشان می‌دهد چگونه اظهارات گویشوران (پارول) از درون بر نظام زبان (لانگ) تأثیر می‌گذارند و آن را تغییر می‌دهند. ماهیت دوگانه‌ی زبان — تلاقی ثبات و تغییر — ریشه در رویه‌های گفتاری‌ای دارد که طی زمان پذیرنده و بازتعریف‌کننده‌ی رمزگان^۴ زبان‌اند.

فصل دهم نشان می‌دهد که ساماندهی و ویرایشی محتوای دوره در تثبیت اولویت نظام زبان (لانگ) سهیم بوده و این کار با قرار دادن آن بالاتر از تکرر تجربی زبان‌های موجود (لانگ‌ها) صورت گرفته است. در

1. plexus

2. self-reflexivity

3. expression

4. analogical innovation

5. code

مقابل، در یادداشت‌های دانشجویان از درس‌گفتارها، ترتیب ارائه از واریسی تفصیلی بسیاری زبان‌ها (لانگ‌ها) به انگاشت منتج و فرضی زبان (لانگ) به‌خودی‌خود می‌رسد. لانگ صرفاً تعمیمی آرمانی‌شده برآمده از تکرار گسترده‌ی زبانی است و نه اصل متعارفه‌ای پیشینی.

بخش دوم متشکل از سه فصل است و میراث دوره در فلسفه و علوم انسانی معاصر را بررسی می‌کند. فصل ۱۱ نقش دوره در تثبیت ساختارگرایی علمی در علوم انسانی را می‌کاود و توجه ویژه‌ای به روانکاوی لکان دارد. این فصل نقش ایدئولوژیک مؤلف را در تلقی ساختارگرا از دوره به‌عنوان اثر سوسور، و بی‌توجهی هم‌زمان به ناخلاس سوسور بررسی می‌کند. فصل ۱۲ با تمرکز بر دریدا به سراغ تفسیر پس‌اساختارگرا می‌رود. این فصل تعارض میان نقد عام دریدا به تمدن کتاب و ارجاع خاص او به کتاب دوره در خوانشی واسازانه^۲ از زبان‌شناسی سوسور را برجسته می‌کند. نوشته‌های کتاب‌نشده‌ی سوسور می‌توانند توجیه‌گر بهتری برای دعوت دریدا به متنیت ناگرامند باشند. بحث فصل ۱۳ تفسیر پدیدارشناختی مرلوپونتی از زبان‌شناسی سوسور است. ادعای فصل این است که تفسیر مرلوپونتی از دوره به‌عنوان «زبان‌شناسی هم‌زمان گفتار» همسو با تعریف سوسور از زبان به‌عنوان پدیده‌ای منوط به فعالیت سوژه‌های سخنگو در ناخلاس است. در نهایت، رویکردهای سوژه و ساختارمحور به دلالت فرهنگی را می‌توان ادغام کرد و ستیز ادراک‌شده میان پدیدارشناسی و ساختارگرایی (و پس‌اساختارگرایی) را تلطیف کرد.

مبانی‌نامه‌ی حاضر به بررسی انتقادی «دکترین سوسوری» می‌پردازد، آنچه نشان‌مهر ساختارگرایی در علوم انسانی شده است و بنابراین بر مطالبی از دوره تمرکز می‌کند که با تثبیت دستگاه مفهومی مذکور ارتباط مستقیم دارند؛

1. axiom

2. deconstructionist

مواردی چون دال و مدلول، لانگ و پارول، هم‌زمانی و درزمانی. کتاب تا حد امکان پیرو ترتیب ارائه‌ی مطالب دوره است تا مخاطب علاقه‌مند بتواند هر دو کتاب را با هم پیش ببرد. اگرچه در هر فصل به‌وضوح گفته می‌شود که بحث مربوط به کدام بخش‌های دوره است، نقشی کنار هم خواندن زیر را هم فراهم کرده‌ام:

فصل‌های دوم و سوم (تحولات اخیر زبان‌شناسی سوسوری؛ ساختن دوره: نوشتن و مرور کتاب) مقدمه‌ای انتقادی بر دوره به صورت کلی هستند و به‌تنهایی قابل مطالعه‌اند. فصل چهارم (لانگ، ابژه‌ی خاص زبان‌شناسی) بیش از همه برای همراهی با مقدمه‌ی دوره مناسب است. فصل‌های پنجم و ششم (نشانه‌ی زبانی و نظام زبان؛ نگاهی اجتماعی تاریخی به دلالت فرهنگی) به‌ترتیب به بخش یک، فصل‌های ۱ و ۲، و بخش دو، فصل‌های ۴ و ۶ دوره ارجاع دارند. فصل ۷ (دریدا و سوسور: کشاندگی^۱ و آرایش^۲) به مطالب مقدمه، فصل ۶، و بخش یک، فصل ۱ دوره می‌پردازد. فصل ۸ (اصل دوگانگی: هم‌زمانی و درزمانی) را می‌توان همراه بخش یک، فصل ۳ در دوره خواند. فصل ۹ (فراسوی دکترین: نوآوری زبانی) می‌تواند همراه بخش سه، فصل‌های ۴ و ۵ دوره باشد. فصل ۱۰ (زبان و زبان‌ها) را می‌توان با بخش چهار دوره خواند. سه فصل آخر (میراث ساختارگرا: یک علم انسانی مدرن؛ پساساختارگرایی: پایان کتاب و آغاز نوشتار؛ و میراث پدیدارشناختی: سوژه‌های سخنگو) را می‌توان پس از تکمیل بخشی از، اگر نه همه‌ی، دوره خواند.

منبع

Saussure, Ferdinand de. 2013 [1916]. *Course in General Linguistics*. Trans. Roy Harris. Introduction by Roy Harris. London: Bloomsbury Academic.

1. entrainment
2. contamination

بخش یک

وجاهت دکترین سوسوری

فصل ۲

تحولات اخیر زبان‌شناسی سوسوری

چکیده

دوره‌ی زبان‌شناسی عمومی در توسعه‌ی روش‌های ساختاری در علوم انسانی (فلسفه، مردم‌شناسی، زبان‌شناسی، روانکاوی و نظریه‌ی ادبی) نقشی اساسی داشته است. فرض پایه‌ی آن این است که دلالت فرهنگی را می‌توان در قالب نظام‌های نشانه‌ای نسبتاً خودمختار و خودسامان درون جهان اجتماعی مطالعه کرد. دوره، با تمرکز گسترده بر دلالت، مطالعه‌ی نظام‌مند، جامع و موشکافانه‌ی کلیت فرهنگ انسانی را ممکن ساخت. دوره مجموعه‌ی پایه‌ای از جفت‌سازی‌های تقابلی معرفی می‌کند میان وجه دلالت‌کننده و دلالت‌شونده‌ی نشانه، میان نظام زبان (لانگ) و گفتار (پارول) و میان هم‌زمانی و درزمانی. رویکرد مذکور این امکان را فراهم می‌کند که بتوان هر پدیده‌ی انسانی را بر اساس نظامی قاعده‌مند از روابط تبیینی^۱ و ترکیب‌ساز میان عناصر دلالت‌کننده مطالعه کرد. با این حال در شصت سال گذشته، پژوهشگران و جاهت خود دوره را به چالش کشیده‌اند. پیش‌تر تلقی این بود که دوره صرفاً بازنویسی درس‌گفتارهای سوسور درباره‌ی زبان‌شناسی عمومی است، اما ترکیبی از آثار انتقادی و دسترسی مستقیم به دست‌نوشته‌های خصوصی سوسور باعث می‌شود دوره مورد تردید قرار گرفته و از نو بررسی شود.

کلیدواژه‌ها

ناخلاس سوسور • دوره‌ی زبان‌شناسی عمومی • لانگ • پارول • هم‌زمانی • درزمانی

دوره‌ی زبان‌شناسی عمومی متعلق به مجموعه‌ی بنیادین کتاب‌های بزرگ معاصر است. این متن مهم، که اولین بار در ۱۹۱۶ منتشر شد، به دلیل نقش بنیادی‌اش در توسعه‌ی روش‌های ساختاری در علوم انسانی (فلسفه، مردم‌شناسی، زبان‌شناسی، روانکاوی و نظریه‌ی ادبی) برای بیش از صد سال اثری کلاسیک باقی مانده است. فرض پایه‌ی اصلی دوره این است که دلالت فرهنگی را می‌توان در قالب نظام‌های نشانه‌ای نسبتاً خودمختار و خودسامان درون جهان اجتماعی مطالعه کرد. در دوره، منظور از نشانه عمدتاً واحدهای زبانی است، اما می‌تواند شامل دیگر موجودیت‌های دلالت‌کننده یا حامل معنا هم باشد، مواردی چون تصاویر مجلات یا سبک پوشش. به لطف این تمرکز گسترده بر دلالت، دوره این امکان را پدید آورد که کلیت فرهنگ انسانی به شکلی نظام‌مند، جامع و موشکافانه مطالعه شود. ابژه‌ی رشته‌ی تخصصی علوم انسانی هرچه باشد — برای مثال، زبان در زبان‌شناسی، ادبیات در مطالعات ادبی، ساختارهای روابط خویشاوندی در مردم‌شناسی یا سمپتوم‌های عصبی در روانکاوی — دانشمندان می‌توانند دستگاه مفهومی یکسانی را برای تبیین ساختارهای پایه‌ی دلالت فرهنگی به کار گیرند.

دستگاه مفهومی پایه‌ای که در دوره معرفی می‌شود شامل مجموعه‌ای از جفت‌سازی‌های تقابلی می‌شود میان وجوه دلالت‌کننده و دلالت‌شونده‌ی نشانه (که «دال» و «مدلول» هم نامیده می‌شوند؛ این اجزای کمینه را نخستین بار فیلسوفان رواقی با نام‌های *signans* و *signatum* تفکیک کردند)، نظام زبان (لانگ) و گفتار (پارول)، هم‌زمانی و درزمانی. تک‌نشانه متشکل از بازنمایی^۱ ذهنی محتوای آوایی یا ترسیمی (اصوات گفتار اداشده^۲ یا

1. representation

2. articulated

دریافت‌شده؛ نشان‌های مکتوب روی صفحات کاغذ یا لوح‌های سفالی) و ایده‌ی مربوطه است. تک‌نشان‌ها از طریق روابط تباین و همبستگی با دیگر نشان‌های درون نظام متصل‌اند. نظام نشان‌های مخزنی تشکیل می‌دهد که افراد گویشور هنگام برقراری ارتباط از آن استفاده می‌کنند. این نظام طی زمان تحول می‌یابد (در-زمانی، که نشانگر گذر طی زمان است)، اما آن را می‌توان از طریق یک عکس زمانمند (هم-زمانی، که نشانگر چینش نسبتاً پایداری است که در یک زمان عمل می‌کند) هم مطالعه کرد. پیرو پارادایم دوتایی^۱ اتخاذشده در دوره (که در فصل ۱۰ با جزئیات بیشتر بحث می‌شود)، درک علمی صحیح زبان باید در وهله‌ی اول بر سازماندهی نظام‌بنیاد^۲ و هم‌زمان نشان‌ها متمرکز باشد. رخداد‌های بالفعل سخن گفتن با یکدیگر و دگرگونی‌های متعددی که طی زمان بر زبان تأثیر دارند (تا حد امکان) کنار گذاشته می‌شوند تا نظام نشان‌های نسبتاً ثابت و خودمختاری شناسایی شود. بدین ترتیب، رویکرد ساختارگرا به زبان معتقد است دلالت فرهنگی را می‌توان مانند شیئی در علوم فیزیکی سنتی مطالعه کرد، یعنی مستقل از کاربران و/یا مشاهده‌گران و فارغ از تغییر تاریخی. رویکرد ساختارگرا تغییر پارادایمی راستین در علوم انسانی ایجاد کرد، از این نظر که مطالعه‌ی هر پدیده‌ی انسانی (ترجیحات زناشویی، بن‌مایه‌های ادبی، عادات طبخ و حتی ورزش) را بر اساس نظام قاعده‌مند روابط تباینی و ترکیبی میان عناصر دلالت‌کننده ممکن ساخت.

دوره‌ی زبان‌شناسی عمومی در میراث صدوچندساله‌ی مطالعه‌ی ساختارگرایانه‌ی دلالت فرهنگی حضور داشته است. در شصت سال گذشته، پژوهشگران نگاه ساختارگرای متعارف را به نقد کشیده و بر پیچیدگی آن افزوده‌اند و وجاهت خود دوره را نیز به چالش کشیده‌اند. تصور این بود که

1. dichotomous

2. systemic

3. motif

دوره صرفاً بازنویسی درسگفتارهای زبان‌شناسی عمومی فردینان دو سوسور است که در دانشگاه ژنو بین سال‌های ۱۹۰۷ و ۱۹۱۱ ارائه شده‌اند.^۱ اما **دوره** را در ۱۹۱۶ — سه سال پس از مرگ سوسور (۱۹۱۳) — دو زبان‌شناس ژنوی، شارل بایی و آلبر سشوئه، تألیف و منتشر کردند که در هیچ یک از درسگفتارهای زبان‌شناسی عمومی شرکت نکرده‌اند و از انتشار یادداشت‌های دانشجویانی که در این دوره‌ها شرکت داشته‌اند به جد جلوگیری کرده‌اند. آلبرت ریدلینگر^۲، دانشجویی که در درسگفتارها حاضر بوده، در فرایند نوشتن کتاب همکاری داشته، اما بعدتر دلسردی عمیق خود نسبت به محصول نهایی را ابراز کرده است (نک. فصل ۳). به علاوه، مطالعه‌ی نقادانه‌ی دوره (گودل^۳ ۱۹۵۷؛ انگلر^۴ ۱۹۸۹) مغایرت‌های متعددی میان نسخه‌ی پس از مرگ ۱۹۱۶ و یادداشت‌های دانشجویان از درسگفتارها نشان می‌دهد. در نهایت این که در سال‌های اخیر، پژوهشگران به مجموعه‌ای از نوشته‌های تازه پیداشده‌ی خود سوسور دست یافته‌اند که پرتو جدیدی بر فهم او از مطالعه‌ی زبان‌شناسی عمومی می‌افکند (ترجمه‌ی انگلیسی با عنوان *نوشته‌هایی در باب زبان‌شناسی عمومی*^۵ ۲۰۰۶ منتشر شده است). این نوشته‌ها مکمل هم یادداشت‌های قبلاً منتشرشده‌ی دانشجویان از درسگفتارها هستند (سوسور ۱۹۹۳، ۱۹۹۶ و ۱۹۹۷) و هم مکاتبات ذی‌نفعان زبان‌شناسی سوسوری.

به لطف وجود این آثار انتقادی و دسترسی مستقیم به مطالب منبع، اکنون امکان پدید آمدن درکی تجربه‌گرایانه از زبان‌شناسی عمومی سوسور و ارزیابی دوباره‌ی اعتبار **دوره** وجود دارد. برای مثال، می‌توان اسنادی آورد که ویراستاران، یا بهتر بگوییم «سایه‌نویسان» **دوره**، محتوای مجعول آورده‌اند، ترتیب مطالب را معکوس کرده‌اند، دستگاهی مفهومی بر اساس دوتایی‌های عمودی طرح‌ریزی کرده‌اند و لحنی جزمی در نسخه‌ی تحریرشده‌شان

1. Albert Riedlinger

2. Godel

3. Engler

4. *Writings in General Linguistics*

از زبان‌شناسی عمومی اتخاذ کرده‌اند. آن‌ها به دنبال همگون‌سازی علم زبان‌شناسی عمومی که آن زمان در حال ظهور بود با انتظارات هنجاری رشته‌های علمی بودند (تا حوزه‌ی مطالعه‌ای مجزا از دیگر علوم‌ی که با زبان سروکار دارند، همچون *فقه اللغة*^۱، را تضمین کنند). ویراستاران کتاب منتشرشده را در قالب یک رساله‌ی دانشگاهی کلاسیک گردآوری کردند و در جریان این کار، پیچیدگی و بداعت فهم در تحول سوسور از مطالعه‌ی زبان را قربانی کردند. دستگاه مفهومی جفت‌سازی تقابلی میان دال و مدلول، نظام زبان و گفتار، و هم‌زمانی و درزمانی واکنشی مستقیم به ضوابط علمی ازپیش موجود است و این قابلیت را دارد که بی‌مشکل به قالب نوشتار دانشگاهی کلاسیک درآید؛ اما نمایانگر درک باریک‌بینانه‌تر و چندوجهی‌تری که در مطالب ناخلاس سوسور یافت می‌شود نیست؛ مطالبی که چشم‌انداز سوژه‌های سخنگو را اتخاذ می‌کنند و از تغییر تاریخی استقبال می‌کنند؛ زبان را به یک نظام نشانه‌ای ثابت و خودمختار مفروض تقلیل نمی‌دهند و به شکلی جزئی پیر و ضوابط علمی سستی نیستند (برای توضیح بیشتر نک. فصل‌های ۶، ۷، ۸ و ۹).

در عین حال باید اذعان داشت که در مقطع تاریخی‌ای که دوره بیرون آمد، بهترین تفسیر ممکن از زبان‌شناسی سوسور بود. به علاوه، دوره در شکل دادن به پیشرفت‌های علوم انسانی معاصر و فراهم آوردن ابزار پژوهشی کاربردی برای دانشمندان علوم انسانی بسیار موفق بوده است. کاستی‌های متعددی که در ارزیابی‌های انتقادی اخیر شواهدشان آمده‌اند نباید و نمی‌توانند جایگاه میراث فوق‌العاده‌ی پژوهش نوآوران‌های را که دوره در بسیاری حوزه‌های مطالعه‌ی پدیده‌های فرهنگی به وجود آورد، از آن بگیرند؛ آنچه شامل مطالعات ادبی (رولان بارت و ژولیا کریستوا)، روانکاوی (ژاک لکان و ملانی کلاین)، مردم‌شناسی ساختاری (کلود لوی-استروس)

و واسازی (ژاک دریدا) می‌شود. در واقع، مطالعه‌ی انتقادی کتابی بزرگ شاهدهی است بر میراث تثبیت‌شده و تداوم ارزشمندی آن. بخشی از قدرت نقد وابسته به اهمیتی است که برای موضوع موردنقد قائل می‌شویم.

باید اعتراف کرد رابطه‌ی دوره با مطالب منع پیچیده است. بسیاری از صورت‌بندی‌های آن شاهد دست‌نوشته‌ای مستقیم دارند یا نماینده‌ی نیت خیر ویراستاران در تلاش برای قابل فهم ساختن بخش‌هایی از منبع هستند. نمونه‌هایی از جملات کلیدی زبان‌شناسی عمومی که شاهد دست‌نوشته دارند این‌ها هستند: «تصور علمی که نقش نشانه‌ها به عنوان بخشی از زندگی اجتماعی را مطالعه کند ممکن... است... آن را نشانه‌شناسی می‌نامیم» (سوسور ۲۰۱۳، [۳۳] ۱۵)؛ «زبان (لانگ) و گفتار (پارول) ... وابستگی متقابل دارند؛ اولی هم‌زمان وسیله و محصول دومی است» ([۳۷] ۱۹). «تحول اجتناب‌ناپذیر است: هیچ نمونه‌ی شناخته‌شده‌ای از زبانی وجود ندارد که مصون از آن باشد» ([۱۱۱] ۷۶)؛ «زبان نهادی اجتماعی است» ([۱۲۹] ۹۰)؛ «در زبان، تنها تفاوت‌ها هستند، بدون موارد اثباتی» ([۱۶۶] ۱۱۸).^{۲۰} بنابراین خواننده‌ای هوشمند، همچون فیلسوف فرانسوی معاصر موریس مرلوپونتی، می‌تواند بدون مراجعه به ناخلاس هم، خوانش پدیدارشناختی خلاف عرفی از دوره پدید آورد که از «دکترین سوسوری» عدول می‌کند (برای توضیح بیشتر نک. فصل ۱۳). دوره متنی پیچیده و چندوجهی است که محققاً همان درک دکترینی‌ای را واسازی می‌کند که خود به دنبال پشتیبانی از آن است، برای مثال با اعلام وابستگی متقابل لانگ و پارول و تأکید بر ابعاد زمانمند و اجتماعی لانگ (که شاهدش در بخشی که پیش‌تر ارجاع داده شد آمد) و هم‌زمان ترفیع دادن لانگ (ابژه‌ی مناسب مفروض مطالعه‌ی زبان‌شناختی) نسبت به پارول و جهان اجتماعی تاریخی. همان قدر که تفسیر ساختارگرایی مسلط از دوره گرایش به پشتیبانی از فهم دکترینی از زبان‌شناسی عمومی دارد، خوانشی واسازانه باید خلاف روال معمول میراث تثبیت‌شده‌ی کتاب پیش رود و به آسانی می‌توان آن را به عنوان اشتباهی صرف کنار گذاشت.

با این حال، خوانشی نقادانه از دوره این متن پایه‌ی کلیدی را تضعیف نمی‌کند و نمی‌تواند هم بکند، بلکه ظرفیت‌ها و اشکالات رویکردی ساختارمحور به دلالت فرهنگی را بررسی می‌کند که نخستین بار در کتاب ۱۹۱۶ طرح شدند و بعدتر در ساختارگرایی فرانسوی بعد از جنگ جهانی دوم اتخاذ شدند. خوانش انتقادی‌ای که اینجا طرح می‌شود پیرو تعمق در مطالعه‌ی زبان و زبان‌شناسی عمومی در ناخلاس سوسور است و درکی از دلالت فرهنگی ارائه می‌شود که رویکردهای سوژه‌محور و ساختارمحور را ترکیب می‌کند و در نهایت پلی خواهد بود میان سنت‌های فلسفی عموماً در تقابل پدیدارشناسی و ساختارگرایی.

یادداشت‌ها

یک. خصوصاً در ۱۹۰۷؛ ۱۹۰۸-۱۹۰۹؛ و ۱۹۱۰-۱۹۱۱ (سوسور ۱۹۹۳، ۱۹۹۶، ۱۹۹۷).
 دو. ارجاعات به دوره به ترجمه‌ی ۲۰۱۳ روی هریس^۱ از *Cours de linguistique générale* (آکادمی بلومزبری) است. برخلاف ترجمه‌ی وید بسکین^۲ (که جدیدترین ترجمه‌ی منتشرشده است و در سال ۲۰۱۱ توسط انتشارات دانشگاه کلمبیا چاپ شده). ترجمه‌ی هریس شماره‌ی صفحات نسخه‌ی فرانسوی را در حاشیه حفظ می‌کند؛ شماره‌ی صفحات فرانسوی برای ارجاع متقاطع بین نسخه‌های مختلف دوره (شامل ترجمه‌ی ۱۹۸۶ روی هریس که توسط این کورت^۳ منتشر شده) مفید است. (باید توجه داشت که برخلاف ترجمه‌ی ۱۹۸۶، نسخه‌ی ۲۰۱۳ بلومزبری عبارت «ویراسته‌ی شارل بایی و آلبر سثونه با همکاری آلبرت ریدلینگر» را از صفحه‌ی عنوان حذف کرده است). ارجاع به ترجمه‌ی ۲۰۱۳ هریس در اینجا به این صورت انجام می‌شود: (سوسور ۲۰۱۳، [شماره‌ی صفحه در نسخه‌ی فرانسوی] شماره‌ی صفحه در متن انگلیسی).

1. Roy Harris

2. Wade Baskin

3. Open Court

منابع

- Engler, Rudolf, ed. 1989. *Cours de linguistique générale*, by Ferdinand de Saussure. Vol. 1. Wiesbaden: Otto Harrassowitz. First published 1967–68.
- Godel, Robert. 1957. *Les Sources manuscrites du "Cours de linguistique générale" de F. de Saussure*. Geneva: E. Droz.
- Saussure, Ferdinand de. 1993. *Troisième cours de linguistique générale (1910–1911): d'après les cahiers d'Emile Constantin/Saussure's Third Course of Lectures on General Linguistics (1910–1911): From the Notebooks of Emile Constantin*. Ed. Eisuke Komatsu. Trans. Roy Harris. Oxford: Pergamon Press.
- . 1996. *Premier cours de linguistique générale (1907): d'après les cahiers d'Albert Riedlinger/Saussure's First Course of Lectures on General Linguistics (1907): From the Notebooks of Albert Riedlinger*. Ed. Eisuke Komatsu and Georgè Wolf. Trans. George Wolf. Oxford: Pergamon Press.
- . 1997. *Deuxième cours de linguistique générale (1908–1909): d'après les cahiers d'Albert Riedlinger et Charles Patois/Saussure's Second Course of Lectures on General Linguistics (1908–1909)*. Ed. and Trans. Eisuke Komatsu and George Wolf. Oxford: Pergamon Press.
- . 2006. *Writings in General Linguistics*. Ed. Simon Bouquet and Rudolf Engler, with Antoinette Weil. Trans. by Carol Sanders, Matthew Pires, with Peter Figueroa. Oxford: Oxford University Press. First published in French 2002.
- . 2013. *Course in General Linguistics*. Trans. and annotated by Roy Harris. With a new Introduction by Roy Harris. London: Bloomsbury Academic.